

Ks. Jerzy M i s i u r e k. *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej*. T. 3 (w. XX). Lublin: RW KUL 2001 ss. 543.

Dzieje Polski pozostają ciągle aktualnym i zarazem dynamicznym znakiem zamkniętej już przeszłości, który nadal wymaga wytężonego wysiłku naukowo-badawczego, i to wielopłaszczyznowego. Chodzi tu tak o nowe problemy badawcze, jak i stosowane metody czy inne elementy formalne, które sugerują najnowsze oferty naukowe. Ta bogata i szeroka sfera kryje w sobie jeszcze bardzo wiele miejsc, ludzi czy zagadnień godnych bardziej kompleksowego pochylania się.

Nie ulega wątpliwości, iż w sferze tych zainteresowań swoje miejsce ma chrześcijaństwo. Nie można go pominąć. Jego ponad tysiącletnia historia, zawsze bardzo ściśle związana z dziejami kulturowymi, społecznymi, ekonomicznymi, a nawet politycznymi, ciągle pozostaje dziedziną godną zainteresowań. Zrozumienie wielu tych sfer wymaga wręcz odniesień do chrześcijaństwa.

W chrześcijaństwie w Polsce szczególne miejsce zajmuje Kościół katolicki. Tak potoczyły się dzieje Polski, mimo znajdowania się na styku dwóch tradycji, właśnie ten nurt zapisał się szczególnie twórczo w bardzo wielu sferach życia. Zatem katolickość w pewnym sensie utożsamiana była z polskością, co nie miało i nie ma oczywiście sensu ekskluzywnego czy wręcz negatywnego, jak to się czasem dziś sugeruje.

Oczywiste jest, że w tym nurcie swoje miejsce ma także duchowość katolicka. To na przestrzeni dziejów wiele osób, nurtów, pism, postaw, kierunków, wręcz

miejsc czy znaków dynamicznej teraźniejszości, która ma swoją twórczą przeszłość. Zatem interesująca jest próba spojrzenia na te dzieje, m.in. dlatego, iż to ostatecznie także jeden z wycinków historii chrześcijaństwa w Polsce i Polski.

Autorem książki jest ks. prof. dr hab. Jerzy Misiurek, pierwszy kierownik Katedry Historii Duchowości w Instytucie Duchowości KUL. Autor wielu prac książkowych i artykułów z tego zakresu oraz szeroko pojętej teologii duchowości, a zwłaszcza poprzednich dwóch tomów *Historii i teologii polskiej duchowości katolickiej* (Lublin 1994 i 1998). Czynny uczestnik wielu konferencji krajowych oraz międzynarodowych.

Po krótkiej przedmowie (s. 5-6) całość książki podzielona została na 44 szczegółowe bloki tematyczne, które poza jednym koncentrują się na określonych postaciach czy grupach postaci. Stanowią one zwarte bloki o różnej objętości, które w pewnym sensie mogą z powodzeniem stanowić samodzielne teksty.

Dla wskazania ogólnych elementów przedstawiono najpierw sytuację społeczno-religijną na ziemiach polskich w XX wieku (s. 7-14). To ważne wprowadzenie, które stanowi nakreślenie tła dla prezentowanych z kolei postaci oraz związanych z nimi nurtów czy kierunków duchowości katolickiej.

Następnie w kolejności zaprezentowano następujące postacie oraz ich duchowość: Jan Beyzym, Aniela Salawa, Maria Teresa Ledóchowska, Józef Bilczewski, Józef Sebastian Pelczar, Jerzy Matulewicz, Ignacy Kłopotowski, Zygmunt Łoziński, Bernard Łubieński, Maria Karłowska, Faustyna Kowalska, Urszula Ledóchowska, Bernardyna Maria Jabłońska, Maksymilian Maria Kolbe, Rozalia Celakówna, Bernard Kryszkiewicz, Robert Babiak, Aleksander Żychliński, męczennicy II wojny światowej i okresu powojennego, Teresa Janina Kierocińska, Władysław Kornilowicz, Bolesława Lament, Jan Balicki, August Hlond, Jacek Woroniecki, Józef Puchalik, Paula Zofia Tajber, Aleksander Fedorowicz, Józef Czesław Chryzostom Młysiak, Anzelm Gądek, Piotr Kałwa, Leon Pyżalski, Jan Bochenek, Anna Jenke, Wincenty Granat, Jan Jaroszewicz, Stefan Wyszyński, Antoni Słomkowski, Wilhelm Pluta, Franciszek Blachnicki, Stanisław Witek, Jan Pietraszko i Jan Paweł II. (Świadomie pominięto w tym opisie wszelkie tytuły, godności, funkcje czy misje jakiegokolwiek proveniencji, które podawane są w książce przed imionami).

W praktyce widać, jakże to schematycznie wskazane, ale jednocześnie ostatecznie wielkie bogactwo różnych postaci oraz idei duchowości z całego XX w. Z innej strony jednocześnie jakże wielkie zróżnicowanie dróg niesionego i spełnianego powołania oraz dróg świętości. Ile tu znaków bogactwa charyzmatów, ślubów zakonnych, cnót czy innych przesłanek teologicznych oraz duchowych niesionych w życiu czasów eschatologicznego pielgrzymowania.

Całość książki zamyka podsumowujące zakończenie zatytułowane „Historia i współczesność” (s. 487-496). Faktycznie autor łączy tu obydwa elementy, choć zdecydowanie koncentruje się na tych ostatnich.

Z kolei podano zwartą bibliografię (s. 497-504).

Następnie zamieszczono interesujące streszczenia w języku niemieckim (s. 505-511) i włoskim (s. 513-518). Gwarantuje to szanse i możliwości syntetycznego sięgnięcia do pracy ks. prof. J. Misiurka przez wielu czytelników obcojęzycznych.

Wreszcie przedstawiono schematyczny indeks nazwisk odpowiednio dostosowany do tomu pierwszego (s. 519-525), drugiego (s. 526-531) i trzeciego (s. 532-538),

który zestawiał ks. J. M. Popławski. Pytanie czy jest to zabieg słuszny, właśnie w takiej formie.

Całość książki zamyka szczegółowy spis treści tego tomu (s. 539-543). Jego interesująca szczegółowość jest jednocześnie szansą wstępnego i kompleksowego zapoznania się z zawartością prezentowanej książki.

Oto po poprzednich dwóch tomach, przyjętych przez recenzentów bardzo pozytywnie, ukazał się ostatni w całym zbiorze ks. prof. J. Misiurka. Sam autor zauważa: „Ostatni, trzeci tom jest próbą ukazania zarówno dziejów, jak i teologii polskiej duchowości katolickiej XX stulecia” (s. 5). Już tutaj można wstępnie zauważyć, że faktycznie całość treści tego tomu jest udaną oraz twórczą próbą spełnienia tego planu wyrażonego schematycznie właśnie w przedmowie. To przecież finał dużego wysiłku, ale konsekwentnego i obiecującego także na przyszłość, tak przynajmniej jawi się prezentowany tom dziejów polskiej duchowości katolickiej. Będzie on zapewne inspiracją do dalszych, bardziej szczegółowych publikacji.

„Autor jest świadom tego, że nie wszystkie przejawy życia duchowego omawianego okresu zostały przez niego odpowiednio uchwycone i w sposób klarowny ukazane” (s. 6). Faktycznie uderza brak zauważenia np. ks. M. Sopoćki czy m. E. Czackiej, tym bardziej, iż są oni autorami licznych pism, a jeszcze dodatkowo fundatorami nadal czynnych i rozwijających się żeńskich zgromadzeń zakonnych. Pozostawili także dość znaczny i liczący się dorobek pisarski.

Jakby z drugiej strony znalazły się w tym zbiorze postacie mało znane i posiadające znaczenie i wydźwięk, może twórczy, ale tylko czysto lokalny. Nie pomniejsza to oczywiście ich funkcji i znaczenia w całości obrazu polskiej duchowości katolickiej. Beatyfikacje przecież, ze swej natury, odniesione są przede wszystkim do Kościoła lokalnego, jakiejś wspólnoty zakonnej czy pewnego miejsca geograficznego.

W tym kontekście jawią się także pytania o polską duchowość emigracyjną, która m.in. w XX wieku realizowana była poza granicami kraju, zwłaszcza w okresie niewoli. Istnieją przecież liczne postacie polskiego pochodzenia, których procesy beatyfikacyjne są w toku na poziomie watykańskiej Kongregacji. Przykładowo można tu wskazać w Chicago na m. Marię Teresę Dudziak, założycielkę Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek od bł. Kunegundy, urodzoną w Kamieniu Krajeńskim, której proces beatyfikacyjny postępuje czy inne. Może warto dla przykładu przywołać którąś z tych postaci, tym bardziej, gdy wskazywane są osoby, które drogę świętości przeszły np. w ramach pracy misyjnej i ewangelizacyjnej spędzając znaczną część swego życia poza granicami Polski.

Szkoda, że „praca nie zawiera też kompletnego wykazu autorów, którzy zajmowali się problematyką życia duchowego” (s. 6). Oczywiście, nie jest proste zestawienie kompleksowego zbioru w tej materii, która obejmuje ogromną ilość publikacji i opracowań, choćby tylko w języku polskim, a są i liczne prace obcojęzyczne, np. o świętych M. M. Kolbe, R. Kalinowskim czy F. Kowalskiej. Wydaje się jednak, iż w kontekście tak monumentalnej pracy oczekiwane byłoby przynajmniej podjęcie próby bardziej zwartej i pełniejszej prezentacji bogatej już przecież polskiej bibliografii duchowości.

Ks. prof. J. Misiurek wskazuje, że „zasadniczo w pracy zachowany będzie układ chronologiczny, choć – z wyjątkiem Jana Pawła II – będą omawiani teologowie duchowości, którzy już odeszli z tej ziemi po nagrodę do Pana. Jedynie w zakończe-

niu zostaną wspomniani ci, którzy obecnie tworzą w naszej Ojczyźnie teologię duchowości” (s. 6). Trzeba przyznać, iż taki układ jest dość interesujący i jednocześnie klarowny, gdyż schematycznie pozwala prześledzić wielość różnorodnych osób oraz procesów wpisanych w duchowość w Polsce na przestrzeni dziejów XX wieku.

Duże wątpliwości budzi połączenie męczenników II wojny światowej i ks. Jerzego Popiełuszki. Tu przecież wchodzi w rachubę dość dalekie od siebie racje duchowości oraz świętości, choć ostatecznie odwołujące się do wspólnego orędzia Ewangelii. Szkoda, że nie postawiono pytań o męczenników czy wyznawców na Wschodzie, zwłaszcza na terenach dawnej Rzeczypospolitej, tym bardziej, iż rozpoczęło się już kilka procesów beatyfikacyjnych. Jest to tym bardziej interesujące, iż Kościół w Polsce dotąd nie zdecydował się na beatyfikację zbiorową ofiar na Wschodzie, podobnie jak to miało miejsce w 1999 r. w Warszawie w stosunku do męczenników niemieckiego nazizmu.

Przyjęty układ personalny trzeciego tomu pracy ks. prof. J. Misiurka przesądza o ogólnym schemacie studium oraz jego organizacji treściowej i twórczej. W kontekście duchowości może jednak jawić się np. pytanie o ważne ośrodki formacyjne oraz intelektualne, jakich było wiele, a w XX wieku był nim szczególnie znaczący, np. „Prymasowski Instytut Życia Wewnętrznego”, wyjątkowo zasłużony dla formacji zakonnej. Trudno pominąć także typowo polski i wyjątkowo popularny w świecie „Ruch Rodzin Nazaretańskich” (np. Filipiny, Meksyk), założony przez ks. T. Dajczera. Oczywiście, zgodnie z założeniami autora, swoistym usprawiedliwieniem ich pominięcia może być fakt, iż założyciel tego ostatniego ruchu nadal żyje.

Szkoda, iż autor dość swobodnie stosuje oficjalne nazewnictwo wskazujące na poszczególne postaci w ich formalnych etapach orzekania świętości. Zwłaszcza uderza dowolność określenia „Sługa Boży”. Może jednak wynika to z rozeznania historycznych etapów procesów, które są zawsze dynamiczne i twórcze, a sam autor nie jest tutaj do końca pewien odnośnie do najnowszych enuncjacji Stolicy Apostolskiej, dających „nihil obstat” dla rozpoczynanych procesów beatyfikacyjnych.

Prezentowana książka jest interesującą propozycją, i to pierwszą na polskim rynku, w swej kompleksowości oraz bogactwie, i to wielopłaszczyznowym ideowo jak i personalnie. Jest to wyjątkowo ważna propozycja informacyjna oraz badawcza, dość systematyczna i faktycznie może stanowić podstawowy materiał dla dalszych systematyzacji i badań, które są nadal oczekiwane, m.in. w kontekście szerokich studiów nad polską przeszłością, nad polską tożsamością, która winna być wychylona ku przyszłości.

W całości książki wydaje się, że za mało dochodzi do głosu pozytywna świadomość uniwersalizmu świętości polskich twórców duchowości oraz jej praktycznych reprezentantów. Oczywiście, ma ona swe lokalne, partykularne znamiona czy znaki, ale ostatecznie wpisana jest przecież w cały Kościół powszechny. Niestety wielu autorów ukazanych jest w stopniu zawężonym i wręcz dość „nacjonalistycznym” choć nie ma to wydzźwięku negatywnego. Do głosu dochodzą jakby trochę typowe znaki kompleksów oraz świadomości swoistego zamknięcia we własnym kręgu. Wydaje się jednak, iż niezbędna jest tutaj większa otwartość. Autor jest świadomy tego problemu, choć może jednak nie do końca jasno pokazuje tę rzeczywistość czytelnikowi.

Trzeba przyznać, że książka ks. prof. J. Misiurka to ostatecznie duży wysiłek organizacyjny i formalny, zwłaszcza w kontekście pracy z zakresu historii. Wydawać taką syntetyczną pracę to dowód znacznej erudycji oraz predyspozycji twórczych oraz systematyzujących i syntetyzujących. Jej przygotowanie, a zwłaszcza koncepcja, wymaga pewnej świadomości naukowej autora oraz jego konsekwencji badawczych i następnie pisarskich, ostatecznie trwających dość długi okres.

Przy okazji publikacji trzeciego i zarazem ostatniego tomu *Historii...* warto wskazać, iż całość pracy ks. prof. J. Misiurka jest pierwszą w Polsce propozycją tego typu, tak zwartą oraz kompleksową. Dobrze się stało, iż na przełomie tysiącleci polska duchowość doczekała się tak interesującej i zwartej pracy. Wyrosła ona zapewne nie tylko ze znakomitych kompetencji naukowych autora, ale także z jego wielkiej świadomości bogatej przeszłości, która jednocześnie często oddziałuje twórczo na teraźniejszość. W sensie teoretycznym jest ona wynikiem różnych wieloletnich badań autora oraz innych wcześniejszych publikacji, zwłaszcza źródłowych. To ostatecznie duży wysiłek badawczy, a następnie systematyzujący i syntetyzujący duchowości polskiej.

Może warto, aby ks. prof. J. Misiurek – po doświadczeniu wydania tak monumentalnego opracowania – podjął próbę przygotowania pracy bardziej syntetycznej i jednocześnie bardziej dostępnej dla większego grona czytelników. Warto, aby chrześcijanie w Polsce mieli szansę zapoznania się z bogatą przeszłością polskiej duchowości w formie bardziej zwartej i jednocześnie przydatnej do osobistej lektury. Być może taka szansa jeszcze bardziej ożywi zainteresowanie tą tematyką, a przede wszystkim praktycznie ukaże wartość pogłębionego życia duchowego.

Ks. Andrzej F. Dziuba